

Ötvenéves az Európai Közösség

A SZELLEMI TERMÉKEK EURÓPAI KÖZÖSSÉGI
JOGVÉDELMEK KAPCSOLÓDÁSA
AZ ENSZ SZELLEMI TULAJDON VILÁGSZERVEZETE
ÉS A VILÁGKERESKEDELMI SZERVEZET SZERZŐDÉSEIHEZ *

BOYTHA GYÖRGY
c. egyetemi tanár (PPKE JÁK)

I. Az Európai Unió részvétele az ENSZ és a WTO működésében

Az Európai Unió (EU) valamennyi tagállama tagja az ENSZ-nek. Költségvetésének 38%-át fedezik, és a Közgyűlés szavazatainak több, mint egy nyolcada őket illeti; a tizenöt tagú Biztonsági Tanács két állandó és jelenleg három nem állandó tagja EU állam. Magának az Európai Közösségnek ugyanakkor *megfigyelői* státusza van a Közgyűlésben, teljes *részvevő* jogállása a Fenntartható Fejlődési Bizottságban és a nagyobb ENSZ konferenciákon, mint pl. a riói Föld Csúcs volt 1992-ben. Nem államként egyetlen *részese* már több mint ötven sokoldalú ENSZ egyezménynek; sőt, 1991 óta teljes jogú *tagja* az ENSZ egyik szakosított szervezetének, az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetnek (FAO) is.¹

Szükségszerű, hogy az EU, és jelenleg önálló nemzetközi jogalanyként az Európai Közösség, tiszteletben tartsák az ENSZ alapokmány és a nemzetközi jog alapelveit, amint ezt az alapító szerződések reformjára irányuló megállapodások szövegei is hangsúlyozzák.² Hasonlóképpen szükséges az is, hogy az Európai Közösség a szellemi termékek egységes belső piaci jogvédelmét az ENSZ ipari tulajdon és szerzői, valamint azzal szomszédos jogok védelmére szakosított Szellemi Tulajdon Világszervezetével összhangban, az általa adminisztrált nemzetközi egyezmények rendszerébe illeszkedve alakítsa ki.

* A PPKE JÁK Európai jogi és Nemzetközi Közjogi Tanszékének 2007. május 9-én, a Magyar ENSZ Társasággal közösen „Az Európai Közösség és az ENSZ” címmel rendezett konferenciáján előadott előadás bővített változata.

¹ V.ö. The EU at the UN (<http://europa-eu-un.org.article> 1001).

Szükségszerű és az Európai Közösség hatásköreiből különösen is következik továbbá, hogy a Közösség az ENSZ által kezdeményezett, ám annak keretein kívül fejlődött Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT), majd az ezt felölelő Kereskedelmi Világszervezet (WTO) tagjaként annak a „Szellemi tulajdon kereskedelmi vonatkozásairól” szóló, a WIPO által adminisztrált egyezményekre épülő és azokat tovább fejlesztő, minden tagjára nézve kötelező megállapodására (TRIPS) is figyelemmel legyen.

Alapvető kérdés, hogy tagállamai milyen hatásköröket ruháztak az Európai Közösségre a szellemi termékek jogvédelmének nemzetközi rendszerébe kapcsolódásához?

II. A Közösség kifelé is egységes belső piacának megvalósítása a szellemi termékek forgalmazása terén

Közismert, hogy a Közösség 1957-ben kifejezetten gazdasági közösségként létesült, és a tagállamok *tulajdoni rendjének* tiszteletben tartására épült.³ Az 1986. évi luxemburgi felülvizsgálat óta az Európai Közösség alapító szerződése (a továbbiakban: EKSZ) a tagállamok piacait magába olvasztó *egységes belső piac* megvalósítását, és harmadik államok irányában is ilyenként érvényesülő működését irányozza elő. Piaci irányultsága folytán a szellemi termékeken fennálló kizárólagos jogokra eredetileg csupán „*ipari és kereskedelmi tulajdon*” megjelöléssel utalt, a tulajdonjogok tiszteletben tartásának jegyében meghatározott feltételekkel az ebbe a körbe vonható szellemi terméket megtestesítő áruk forgalmának mennyiségi korlátozását is megengedve.⁴ Az Európai Bíróságnak (a továbbiakban: Bíróság) kellett az alapító szerződés alkalmazása és értelmezése során⁵ gondoskodnia egyrészt az ipari és kereskedelmi tulajdon fogalmának a szerzői jog és az azzal szomszédos jogok vagyoni jogosultságaira való kiterjesztéséről,⁶ másrészt az ezekre a jogosultságokra nézve is elismert, eredendően területiális⁷ „szellemi tulajdon” felhasználásának egyes tagállamokra szorító és a közös piacot megosztó engedélyezési lehetőségeinek a határokon túlnyúló

² A 2004. évi Kormányközi Konferencián elfogadott „Alkotmányi szerződés” III–292 cikk első bekezdése szerinti, és az alkotmány hatályba lépésének a hollandiai és franciaországi negatív népszavazások folytán bekövetkezett meghíúsulása után, 2007 júliusában a jelenleg hatályos EU és Európai Közösségi alapszerződések felülvizsgálatára összehívott kormányközi konferencia *kötelező mandátumából* következően (15. pont) a tárgyalás alatt álló „*Reformszerződésbe*” is befoglalandó szöveg. A ma hatályos EU alapszerződés a közös kül- és biztonságpolitikát előírányzó 11. cikkében utal ismételtelen az ENSZ alapszerződés alapelveivel való összhangra. Az Európai Közösség alapszerződése preambulumban utal erre a tengerentúli országokkal való szolidaritás kapcsán.

³ Az Európai Közösséget alapító szerződés (EKSZ) ma hatályos 295. cikke.

⁴ EKSZ ma hatályos 30. cikke.

⁵ EKSZ ma hatályos 220. cikke.

⁶ Szomszédos jogokra nézve a hangfelvétel készítő joggyakorlására tekintettel 78/70 *Deutsche Grammophon v. Metro-SB-Großmächte* ECR [1971] 487; szerzői jogra nézve 55&57/80 *Musik Vertrieb Mambran v. GEMA* ECR [1981] 147.

⁷ V.ö. GYÖRGY BOYTHA: Die historischen Wurzeln der Vielfältigkeit des Schutzes von Rechten an Urheberwerken. In R. DITTRICH (Hrsg.): *Die Notwendigkeit des Urheberrechtsschutzes im Lichte seiner Geschichte*. Wien, 1991, 69–90.

piaci szabad mozgások követelményeinek egyeztetéséről. Utóbbi vonatkozásban a Bíróság ítéletek sorában tett következetesen különbséget a jog *fennállásának* elismerése, vagyis a szellemi termék engedély nélküli felhasználásával szembeni védelem biztosítása, és a jog *gyakorlásának*, a jogosult hozzájárulásával áruformában többszörözött szellemi termékek terjesztésére irányuló engedélyezésnek közösségi szabályozása között. Kifejlesztette a közös piaci forgalmazásra engedélyezett, szellemi terméket megtestesítő árupéldányokra vonatkozó *terjesztési jog közösségi kimerülésének* elvét. Ennek megfelelően a jogosult a szellemi termék általa engedélyezett dologi hordozóinak tulajdon átruházásokkal történő terjesztését nem korlátozhatja a tagállamok határai szerint.⁸

A szolgáltatások keretében (pl. bérbeadás, haszonkölcsönzés, előadás, vetítés, sugárzás, internetes hozzáférhetővé tétel) mű-hordozók (példány, vezetékes vagy vezeték nélküli rádió hullámok), illetőleg közvetlenül („live”) felhasznált szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények esetében fel sem merül a jogkimerülés, hiszen a többszörözött műpéldányok folyamatos terjesztésétől eltérően a szolgáltatás esetenként nyújtandó, és teljesítésével végbe is megy. Ennek megfelelően a területiális joggyakorlás az EKSZ hatálya alatt *ipso facto* épp úgy lehetséges, mint a nemzetközi szerződések rendszerében. Ebben a körben az egységes piac nem az engedélyezés területiális gyakorlásának megakadályozásával, hanem, az EKSZ 95. cikke alapján, az egyes tagállami jogok tartalmának a harmonizálásával valósítható meg. A szerzői és azzal szomszédos vagyoni jogosultságok tartalmi szabályozásának a közelítése ezért a belső piac megerteremtése és működése céljából a Tanács együtdöntési eljárás keretében hozott irányelvei sorával valósul meg, ma már a jogok büntetőjogi érvényesítésére is kiterjedően.⁹

Más a helyzet az ipari és kereskedelmi tulajdon terén, ahol a vonatkozó kizárólagos jogokat a tagállamok nem *ipso facto*, azok tárgyának létrehozatalánál fogva, hanem a jogtárgy újdonságának és egyéb előfeltételeknek a vizsgálatát követő bejegyzéssel, külön-külön biztosítják. Ebben a körben önmagában nem vezet egységesedő piachoz az iparjogvédelmi jogosítványok tartalmának harmonizálása; ezen túlmenően egységes elbírálási eljárást és központi bejegyzést is biztosítani kell, ami már egységes közösségi iparjogvédelmi intézmények rendeleti létrehozatalát teszi szükségessé.¹⁰ Erre az EKSZ mai számozással 308. cikke nyújt módot, amely szerint akkor, ha az alapító szerződés nem biztosít a Közösség valamely célkitűzése¹¹ megvalósításához szükséges hatáskört, és a közös piac működése során a Közösség

⁸ Alapvetően *Établ. Consten és Grundig v. Bizottság* ECR [1966] 299. Majd általános érvénnyel *58/80 Dansk Supermarked v. Imerco* ECR [1981] 181 (para 11).

⁹ V.ö. COM/2005/276/final; 2005/0127/COD. A Bizottság és az EGSZB véleményei a parlament első olvasat során tett módosításaira a Tanács előtt.

¹⁰ Már megvalósultak a közösségi védjegy, növényfajta jog, földrajzi árujelzők, ipari minták intézményei. Függetlenül van még, és nehezen alakul a közösségi szabadalom létrehozása, és az Európai Szabadalmi Rendszerbe illesztése (v.ö. Bizottság 2007. április 3-i Közleménye a Parlamenthez és a Tanácshoz az európai szabadalmi rendszer előmozdításáról, COM (2007) final).

¹¹ A célkitűzéseket feladatok és tevékenységek megjelölésével elsősorban az EKSZ 1. és 2. cikkei foglalják össze; a belső piac létrehozásának célját a 14. cikk külön is meghatározza.

fellépése szükségesnek bizonyul, a Tanács a Bizottság javaslatára, a parlament meghallgatásával önmaga rendelkezhet, ám csak egyhangúan.

III. Az egységesedő piacú Közösség és harmadik államok

Miképpen érvényesítheti azonban az *egységes belső piacot* megvalósító Közösség saját, átfogóan egységes piaci territorialitását *harmadik államok* viszonylatában, nemzetközi szerződésekkel szerevve szellemi termékek védelmét szolgáló jogokat és kötelezettségeket, saját nemzetközi jogalanyisága révén, a maguk territoriális szuverenitása alapján szerződő tagállamai mellett, azokkal együtt, vagy akár azok helyett?

Az EKSZ harmadik államokkal való szerződéskötésre csak bizonyos vonatkozásokban biztosított a Közösségnek kifejezett hatáskört; más esetekben csak a Bíróság értelmezése segít a belső kompetenciákban rejlő, azokból szükségszerűen adódó külső kompetenciák megállapításához, vagy az alapító szerződés kormányközi konferencián történő kiegészítése szükségességének a felismeréséhez. A Bíróságnak a szellemi termékek jogvédelme nemzetközi fejlesztése szempontjából is központi, akár az EKSZ módosítását is előmozdító szerep jut.

Az EKSZ nem érinti egy vagy több tagállam, vagy ilyenek és egy vagy több harmadik állam között már a hatályba léptét *megelőzően létrejött megállapodásokból* eredő jogokat és kötelezettségeket. Ha azonban ezek nincsenek az EKSZ szabályai-val összhangban, az érintett tagállamoknak minden alkalmas eszközzel törekedniük kell arra, hogy az összhang hiányát megszüntessék. A tagállamoknak e végből segíteniük kell egymást, adott esetben közös hozzáállás („*common attitude*”, nem tévesztendő össze a tanács döntéshozatali közös álláspontjával) kialakításával.¹² A Bíróság a közösségi jog elsőbbségét érintő közös hozzáállás értelmezése jegyében már 1962-ben kimondta, hogy ha valamely tagállam korábbi nemzetközi szerződésében biztosított joga ellentétes az 1957. évi Római Szerződésben vállalt kötelezettséggel, az másik tagállamban nem gyakorolható, a korábbi nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeket azonban harmadik államok irányában teljesíteni kell.¹³ Ez azt is jelenti, hogy a tagállamok egymás közti szerzői és azzal szomszédos jogi, valamint iparjogvédelmi viszonylataikban nem hivatkozhatnak a vonatkozó nemzetközi egyezményeik – mindenek előtt a WIPO által adminisztrált, a szerzői jogok védelmét szolgáló Berni Unió és az ipari tulajdon védelmét célzó Párisi Unió szerződések és az azokra épülő további nemzetközi szerződések – territoriális joggyakorlást, vagy bizonyos esetekben anyagi viszonyosság megkövetelését engedő szabályaira.¹⁴

A tagállamok csatlakozásuk előtt *már tárgyalás alatt álló* nemzetközi szerződései, és a *Közösség által kötendő újabb* ilyen szerződések megkötésére az EKSZ *kifejezett* közösségi hatáskört biztosít pl. a közös kereskedelempolitika, vagy a társulási megállapodások tekintetében (133. ill. 310. cikkek). Az aránylag kevés kifejezetten

¹² Mai számozással 307. cikk. A közös hozzáállás a szolidaritás (2. cikk) és a közösségi hűség (10. cikk) követelményeiből is következik.

¹³ *10/61 Bizottság v. Olaszország* [1962] CMLR 187.

¹⁴ V.ö. *7/82 Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten v. Bizottság*, ECR [1983] 483. Vagy: *92&326/92 Phil Collins v. Imtrat és Patricia Im- und Export v. EMI Electrola*, ECR [1993] I-5145.

biztosított kizárólagos külső hatáskör nem bizonyult elegendőnek a belső piac külső kapcsolatainak rendezéséhez. A Bíróság ezért már idejekorán, 1971-ben merész értelmezéssel vezette le a Közösség nemzetközi fellépésének a kifejezett felhatalmazásokon túlmenő, az EKSZ rendelkezéseiben *benne rejlő* jogi alapjait.¹⁵

Az adott ügyben a Közösség Tanácsa a Bizottság megkerülésével a tagállamoknak az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága égisze alatt készülő, a nemzetközi közúti szállításokban foglalkoztatott személyek munkafeltételeit érintő szerződés tárgyalását és megkötését érintő eljárásról foglalt állást („resolution”). Ezt a Bizottság a Bíróság előtt mint EKSZ-be ütköző jogi lépést támadta meg azon az alapon, hogy az EKSZ közösségi hatáskörbe utalta általában a közös közlekedéspolitikát,¹⁶ így a tagállamok a Tanácsban a közösségi eljárási szabályok megkerülésével nem egyeztetették pusztán maguk között álláspontjaikat az ENSZ keretében kidolgozandó nemzetközi szerződésre nézve.

A Bíróság általános érvennyel kifejtette, hogy a Közösséget nemzetközi szerződéskötési jogképessége az EKSZ-ben meghatározott valamennyi célkitűzés terén megilleti akkor is, ha azt a szerződés nem kifejezetten ruházta rá, hanem az a szerződés más rendelkezéseiből következik. Ennek megfelelően minden esetben, amikor a Közösség a szerződésben előírányzott valamely közös politika végrehajtásához – bármilyen joghatásra irányuló formában – általános hatállyal rendelkezik, az ilyen rendelkezésbe ütközően a tagállamok harmadik államokkal már sem egyedileg, sem kollektíven nem szerződhetnek. A Közösség belső hatásköre nem különíthető el a külső jogviszonyok rendszerétől. Az adott kérdéskörben a Tanács 543/69 sz. rendelete a Szerződés alapján már közösségi hatáskörbe foglalta a közúti szállítás *szociális* vonatkozásainak harmonizálását. Ezért a tagállamok már nem térhetnek el az EKSZ keretében előírt nemzetköz szerződéskötési szabályoktól.

Az ERTA ítélet a szellemi termékek jogvédelmét érintő nemzetközi szerződések megkötésére nézve is alapvető. Megalapozta és kifejtette a Közösség belső viszonylataira vonatkozó rendelkezésekben a nemzetközi szerződéskötésekre nézve is benne rejlő hatáskörét, ennek a kifejezetten Közösségre ruházott kizárólagos hatáskörökhöz való viszonyát, és érvényes a nem kizárólagos hatáskörben irányadó szubszidiaritás és a közösségi előfoglalás alkalmazását tekintve is.

IV. A Bíróság külső szerződések megkötésére vonatkozó véleményezési hatáskörének gyakorlása WTO szerződések kapcsán

Az EKSZ mai számozással 300. cikke (1) bekezdésében alapvetően előírja, hogy „ahol e szerződés a Közösség és egy vagy több állam vagy nemzetközi szervezet közötti megállapodás megkötéséről rendelkezik, a Bizottság ajánlásokat készít a Tanács számára, a Tanács felhatalmazza a Bizottságot a szükséges tárgyalások megkezdésére.” A Tanács a Szerződés egyéb rendelkezéseitől függően minősített többséggel vagy egyhangúan határoz. A közösségi hatáskör megállapításához témánk szempontjából

¹⁵ 22/70 *Bizottság v. Tanács* ECR [1971] 00263 (ERTA ügy).

¹⁶ Akkori 75., ma kiegészítve 71. cikk.

is kiemelkedően fontos a (6) bekezdés: „Az Európai Parlament, a Tanács, a Bizottság vagy bármelyik tagállam kikérheti a *Bíróság véleményét* a tervezett megállapodás és szerződéssel való összeegyeztethetőségéről. Ha a Bíróság véleménye kedvezőtlen, a megállapodás csak az Európai Unióról szóló szerződés 48. cikkének megfelelően léphet hatályba.” Vagyis: az alapító szerződésnek a tagállamok kormányközi konferenciája révén történő módosításától függően.

A *közös kereskedelempolitika* körében a Tanácsra ruházott kizárólagos hatáskört illetően az EKSZ 133. cikke leszögezi: „A közös kereskedelempolitika egységes elveken alapul, ez vonatkozik különösen a vámtarifák módosításaira, a vámtarifa és kereskedelmi megállapodások megkötésére, a liberalizációs intézkedések egységesítésére, az exportpolitikára, valamint az olyan kereskedelempolitikai védintézkedésekre, mint a dömping vagy szubvenció esetén meghozandó intézkedések.” Ennek alapján a Közösség a saját nevében is csatlakozhatott az áruforgalmat érintő GATT megállapodáshoz; tekintettel arra is, hogy a GATT szerződés XXIV. cikke mentesítette a vámuniókat – és a GATT létesítésére irányuló tárgyalások során kikristályosodott fogalmú szabadkereskedelmi övezeteket is – az azokon belül egymásnak biztosított kedvezmények harmadik államok felé nyújtásának kötelezettsége alól.

Bonyolultabb volt azonban a helyzet a Közösségnek a GATT megállapodás fölé 1994-ben, újabb területeket is átfogóan létesített Világkereskedelmi Szervezethez (World Trade Organisation, azaz WTO) való csatlakozásakor. A taggá válás megkezdhetetlen feltétele a WTO alapító szerződésén kívül annak multilaterális mellékleteihez való csatlakozás is, amelyek külön megállapodások formájában a WTO szerződés elválaszthatatlan részeit képezik.¹⁷ Ezek közül problémát okozott a Szolgáltatások Kereskedelméről szóló Általános Egyezmény (GATS) és a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól szóló Egyezmény (TRIPS) közösségi vállalása, mivel erre vonatkozó felhatalmazás nem volt levezethető a Közösségre ruházott kizárólagos hatáskörökből.

A WTO szerződés marrakeshi aláírása előtt a Tanács akkori elnöke révén maga kívánta ezt megtenni a tagállamok nevében is, míg utóbbiak ugyancsak a szerződés aláírására készültek. A Bizottság ezért 1994. április 6-án a Bíróság véleményét kérte a tekintetben, hogy mennyiben van a Közösségnek kizárólagos, illetőleg tagállamaival párhuzamos hatásköre az említett két egyezményhez csatlakozásra. A Bíróság 1994. november 15-én hozta meg erre vonatkozó 1/94 sz. véleményét.¹⁸

A *GATS* tekintetében a Bíróság a szolgáltatás nyújtásának alapvetően kétféle jellegére volt tekintettel. Az egyik esetkörben a határon átnyúló szolgáltatás nyújtása nem igényli sem a szolgáltatót, sem a fogyasztó személyes mozgását a másik fél államába. Ez esetben a szolgáltatás nyújtásának jellege érdemben nem különbözik az árukkal való kereskedéstől, ezért minden további nélkül a közös kereskedelempolitika

¹⁷ A WTO csomagon belüli nemzetközi megállapodások között a minden tagállamra kötelező „plurilaterális” és csak az azokat kifejezetten elfogadókra irányadó „multilaterális” szerződések (pl. a kormánybeszerzések) közötti különbségtételről v.ö. NÁRAY PÉTER: A GATT uruguay-i fordulója és a világkereskedelmi szervezet létrehozása. *Jogtudományi Közlöny*, 1994/7–8, 289.; BÄNRÉVY GÁBOR: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest: Szent István Társulat, 2001, 49–52.

¹⁸ ECR [1994] I–05267.

kizárólagos hatáskörébe esik. A másik esetkörben a fogyasztó WTO tagállamba utazva keresi fel az ottani szolgáltatót, vagy valamely szolgáltatónak kereskedelmi jelenléte (leányvállalata, fióktelepe) van a szolgáltatás nyújtásának helye szerinti WTO tagállamban, vagy WTO tagállambeli természetes személy belső piaci jelenléte teszi lehetővé a szolgáltatás egyik tagállamból a másikba nyújtását. Ezekben az utóbbi esetekben személyeknek a belső piac külső határain átnyúló mozgásáról, illetve másodlagos letelepedésről van szó, ami nem tartozik a közös kereskedelempolitika körébe.¹⁹ A fuvarozásban álló szolgáltatás sem a közös kereskedelempolitika keretében nyer rendezést, ránézve külön címben (transzeurópai hálózatok) rendelkezik az EKSZ; az embargóra vonatkozó kereskedelempolitikai hatáskör áruforgalmi összefüggéseiben ugyan a fuvarozást is érinti, annak szolgáltatás jellegére azonban nem terjed ki. Így ez sem eshet minden további nélkül kereskedelempolitika címén kizárólagos közösségi hatáskörbe.

Mindez azonban nem zárja ki azt, hogy a közösségi intézmények rájuk ruházott hatáskörben ne rendezhetnék a nem tagállambeliekkel szembeni elbánást a szolgáltatás nyújtás körében is. E tekintetben is irányadó az alapvető szabály, hogy valahányszor a Közösség nem kizárólagos hatáskörében belső piaci szabályozást alkot, illetőleg a tagállamok jogának teljes harmonizálását éri el, a megfelelő külső vonatkozásokban is kizárólagos hatáskörre tesz szert. A szolgáltatások terén azonban ez korántsem következett be minden szektorban. A belső piac előmozdítása végett biztosított harmonizációs jogkör önmagában, konkrét intézkedések nélkül nem rejt külső szerződésalkötési hatáskört, és ilyen a 308. cikk szerinti, a Közösség céljának eléréséhez szükséges hatáskörből sem vezethető le közvetlenül. A külső hatáskörök „bennerejlő” hatáskörként csak az EKSZ alkalmazása során alkotott másodlagos jog nyomán eredeztethetők. Ez a szellemi termékek szolgáltatás nyújtása útján való felhasználására is irányadó.

A *TRIPS* Egyezmény szellemi tulajdonjogok határátkelőhelyeken történő érvényesítésére vonatkozó rendelkezéseit illetően a Bíróság megállapította, hogy azok a Közösség szellemi tulajdonjogot sértő termékek forgalomból való kizárását szabályozó tanácsi rendeletével²⁰ összhangban állnak, és ebben a vonatkozásban az egyezmény megkötése a közös kereskedelempolitikai kizárólagos hatáskörbe esik. Nem így állt a helyzet az egyezmény további vonatkozásait tekintve. Az a körülmény, hogy a szellemi tulajdonjogok gyakorlása befolyásolhatja a belső piaci kereskedelmet, még nem elég indok a közös kereskedelmi, kifejezetten kizárólagos szerződésalkötési hatáskör gyakorlására. Igaz, hogy a belső piacot szolgáló jogközelítésre és a közös piac megvalósításához szükséges hatáskörre vonatkozó EKSZ szabályok lehetőséget adnak a Tanácsnak szellemi tulajdonjogok tartalmának szabályozására, illetőleg közösségi jogintézmények megalkotására is. Az ilyen intézkedések meghozatalára azonban a jogközelítési és a célszerűen szükséges hatáskörökre vonatkozó 95., illetőleg 308. cikkek szerint más döntéshozatali szabályok irányadóak, mint a közös kereskedelem-

¹⁹ Az EKSZ közösség tevékenységet meghatározó 3. cikke külön határozza meg egyrészt a közös kereskedelempolitikát, másrészt a személyek belépésére és mozgására vonatkozó intézkedéseket.

²⁰ 3842/86/EK.

politika végrehajtása terén, és az idevágó belső piaci döntéshozatali garanciák az EKSZ módosítása nélkül külső viszonylatokban sem megkerülhetők.

A Bíróság véleménye ezek alapján oda csúcsosodott, hogy mind a GATS, mind a TRIPS egyezmények megkötésére a Közösség és tagállamai együttes hatáskörrel rendelkeztek. Ezzel összefüggésben a Bíróság leszögezte, hogy ilyen párhuzamos hatáskörök esetén a Közösség nemzetközi képviselője egységének követelményéből adódóan lényeges, hogy a tagállamok és a közösségi intézmények mind a tárgyalások során, mind az egyezmény megkötésekor, és az abból eredő kötelezettségeik teljesítésekor szorosan együttműködjenek. Ennek megfelelően a Közösség és tagállamai együtt írták alá a WTO szerződést, amely mindannyiukra nézve annak hatályba lépése, 1995. január 1-je óta kötelező. A közös hatáskörök folytán azonban a TRIPS a Közösségre nézve nem vált közvetlenül alkalmazhatóvá, az egyezmény rendelkezései, mint olyanok nem részei a közösségi jognak. A Közösség vonatkozásában azáltal válnak alkalmazhatóvá, hogy a közösségi intézmények hatásköreiken belül, az egyes TRIPS rendelkezések körében közösségi jogot alkotnak. Ezáltal az érintett, nem kizárólagos közösségi hatáskörök kizárólagossá válnak. Ami a közösségi jogszabályokon kívül marad, azt az egyes tagállamok saját alkotmányuknak megfelelően közvetlenül is alkalmazhatják és értelmezhetik.²¹

V. Az EKSZ szellemi tulajdont érintő módosítása a Bíróság 1/94 sz. véleményét követően

Az EKSZ szövegét tekintve a Bíróság véleményébe foglalt együttműködési felhívás a közösségi hűség megkövetelésének 10. cikkbe foglalt szabálya alkalmazását jelentette. A nemzetközi gyakorlat, és a Közös piac egységes külső fellépésének követelménye azonban szorosabb szabályozást is megkívánt.

A soron következő 1997. évi amsterdami kormányközi konferencián úgy módosították a közös kereskedelempolitika kizárólagos hatásköri szabályait, hogy – a Bíróság véleményét figyelembe véve – új, ötödik bekezdéssel egészítették ki a mai számozással 133. cikket. Eszerint a Tanács közös kereskedelempolitikai nemzetközi szerződéskötési hatáskörére vonatkozó, az 1–4. bekezdésekben foglalt szabályokat „*a Bizottság javaslatára és a parlamenttel való (merő) konzultáció után egyhangúan kiterjesztheti a szolgáltatásokra és a szellemi tulajdonra vonatkozó nemzetközi tárgyalásokra és megállapodásokra, amennyiben ezek a bekezdések erre nem terjednek ki.*” A szellemi termékekre vonatkozó vagyoni jogosultságok sokszínű körének jelölésére – az „ipari és kereskedelmi tulajdon” fogalmát kiterjesztő korábbi bírói gyakorlat nyomán – először került az EKSZ szövegébe a „szellemi tulajdon” tágabb ölelésű metaforája.

A szellemi termékek nemzetközi jogvédelmének fejlesztésébe a kilencvenes évek folyamán egyre intenzívebben bekapcsolódó közösségi tevékenység, és a szellemi

²¹ Vö. különösen C–300 & 392/98 Parfums Christian Dior v. Tuk Consultancy és Asco Gerüste v. Layher ; opinion: G. Cosmas. Bővebben KAREN KAISER: *Geistiges Eigentum und Gemeinschaftsrecht*. Duncker & Humblot, 2004, 471. és köv.; CARLOS CORREA: Trade related aspects of Intellectual Property Rights. Oxford: OUP, 2007, 22. és köv.

tulajdon dogmatikailag bizonytalanul orientáló fogalma szükségessé tették az arra vonatkozó közösségi hatáskör kiterjesztésnek az általános és a közös kereskedelem-politika terén már eleve a Közösségre ruházott kizárólagos hatáskörökkel való szabatosabb egyeztetést. Erre a 2000. évi nizzai kormányközi konferencián került sor. A 133. cikk Amsterdamban beiktatott rövid ötödik bekezdése Nizzában egyrészt közvetlen – tehát nem a Tanács idevágó határozatától függő – felhatalmazás formáját nyerte, másrészt megszorításokkal is kiegészült. A ma is hatályos szöveg szerinti 133. cikk (5) bekezdés előírja, hogy az (1)–(4) bekezdések „[...] a szolgáltatások kereskedelme, valamint a szellemi tulajdon kereskedelmi vonatkozásai területén folytatott tárgyalásokra és megállapodások megkötésére szintén alkalmazandók, amennyiben azok nem tartoznak az említett bekezdések hatálya alá, a (6) bekezdés sérelme nélkül.” E mondatot követően az (5) bekezdés a Tanácsot – a közös kereskedelem-politika körében kötött szerződésekre vonatkozóan – általában megillető minősített többségű döntési jog helyett ebben az új hatáskörben a Tanács egyhangú döntését kívánja meg olyan területeken, amelyekben (i) közösségi belső hatáskör gyakorlása is ezt kívánja meg (pl. a személyek szabad mozgását is érintő harmonizáció esetén), vagy (ii) amikor a Közösség még nem gyakorolta a vonatkozó belső hatáskörét.

Az ezt követően a 133. cikkbe szintén Nizzában beiktatott további két bekezdés közül a hatodik nyomatékosan kiemeli a Közösségre ruházott általános kompetenciák határainak betartására vonatkozó korlátozást a közös kereskedelem-politika terén is: „A Tanács nem köthet meg egy megállapodást, ha az olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a Közösség belső hatásköreit túllépnék [...]”. Majd, a szellemi tulajdon érintő nemzetközi szerződéskötés terére korlátozottan, a (7) bekezdés rendelkezik az (5) bekezdésből következő kereskedelmi vonatkozású megállapodási jogkör és a Közösség általános kompetencia határai (EKSZ 5.cikk) között maradt mozgáster kihasználásának lehetőségéről. Erre nézve a Tanács a 308. cikkben foglalt (közös piaci célok megvalósításához szükséges hatáskör) egyhangú döntési eljárásával egyező módon terjesztheti ki az (1)–(4) bekezdések alapvető szabályainak alkalmazását; a parlamentnek ekkor is csak konzultációs jogköre van.

VI. Az EK és a WIPO által adminisztrált nemzetközi védjegy regisztráció

A TRIPS egyezmény elfogadása mind nemzetközi, mind európai belső piaci szinten modernizálásra, fokozottabb egységesítésre, és eljárási egyszerűsítésre ösztökélte mind az ENSZ szellemi termékek védelmére szakosított szervezetét, a WIPO-t, mind az Európai Közösséget.

Az iparjogvédelem terén az Európai Unió Parlamentje és Tanácsa az EKSZ 308. cikke alapján hozott 40/94 sz. rendelettel mindenek előtt megalkotta a közösségi védjegyet, amelyet a közösség valamennyi államára nézve egyetlen eljárással és tartalommal a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (védjegyek és ipari minták, Alicante) tett bejelentés alapján lehet megszerezni. A rendelet 1995. január elsején, a TRIPS egyezménnyel egyidejűleg lépett hatályba.

Ugyanakkor hatályosult a WIPO által adminisztrált, a védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló 1891. évi Madridi Uniói Egyezményt kiegészítő és korszerűsítő Madridi Protokoll is. Az eredeti Uniói Egyezmény hatálya alatt valamely tagállam-

hoz tartozó védjegyjogosult nemzeti vagy regionális hivatalnál már *bejegyzett* védjegyének *nemzetközi bejegyzését* kérheti a genfi nemzetközi irodához közvetlenül, vagy az első bejegyzést végző hivatal útján eljuttatott egyetlen bejelentéssel, az Unió-s Egyezmény akárhány tagállamára kiterjedő hatállyal. A nemzetközi védjegyet ennek alapján egyetlen eljárással kaphatja meg, csupán az érintett tagállamok nemzeti hivatalainak záros határidőn belül lehetséges elutasításától, nem pedig külön bejegyzéseitől függően.

A Madridi Unió-s Megállapodáshoz fűzött, 1989 évi *Madridi Protokoll* több vonatkozásban módosította az eredeti szövegével párhuzamosan érvényben maradt egyezményt, külön csatlakozáshoz kötve a módosított szöveg alkalmazását. A leglényegesebb módosítások abban állnak, hogy a nemzetközi lajstromozást a Protokoll alapján nem csupán a védjegy nemzeti bejegyzését követően, hanem már *bejelentése* alapján is kérni lehet; amennyiben a nemzeti bejegyzés öt éven belül megghiúsulna, vagy azt törölnék, a nemzetközi bejelentés az abban megjelölt államokra nézve nemzeti bejelentéssé minősülne át. A nemzetközi bejelentést a Protokoll hatálya alatt már nem csupán az eredetileg megkívánt francia nyelven, hanem angolul vagy spanyolul is meg lehet tenni. A Protokollhoz, először a szellemi termékek jogvédelmét célzó kormányközi egyezmények történetében, a 14. cikk szerint nem csak államok, hanem központi védjegy bejelentési hivattal rendelkező nemzetközi *kormányközi szervezetek* is csatlakozhatnak.²²

A Közösség elsőként élt ezzel a lehetőséggel. A Tanács, a Bizottság 1996. évi javaslatára²³ határozatilag hagyta jóvá a csatlakozást, és az ehhez szükséges lépések megtételét. 2003. október 27-én rendeletileg szabályozta a közösségi védjegyről szóló rendeletének ehhez szükséges módosítását.²⁴ Valamely közösségi védjegybejelentés vagy bejegyzés azonos módon minősül harmadik államokra kiterjedő nemzetközi eljárás megkezdésének feltételeként, mint hasonló jellegű állami aktusok. És viszont: a WIPO irodánál nemzetközi eljárást kezdeményező állami bejelentésekben a kívánt területi hatály szempontjából az Európai Közösség egységes területként jelölhető meg. A WIPO a csatlakozást 160. sz. értesítésével vette tudomásul. A csatlakozás 2004. október 1-jétől hatályos.

Az egységes belső piaci védjegyjog bekapcsolása a nemzetközi regisztráció rendszerébe modellül szolgálhat az előbb-utóbb csak tető alá kerülő egységes közösségi szabadalomnak az 1971. évi Európai Szabadalmi Rendszerbe illesztéséhez.

VII. Az EK kapcsolódása a WIPO szerzői, illetőleg szomszédos jogi szerződéseihez

A szellemi termékek védelmének minden kategóriáját átfogó, korszerűen globális TRIPS egyezmény előkészítő tárgyalásai során kialakult az akkori GATT szervei és

²² Bővebben BOYTHA GYÖRGY: A közösségi védjegy a nemzetközi védjegyoltalom rendjében. In BERKE BARNA – BOYTHA GYÖRGY – DIENES-OEHM EGON – KIRÁLY MIKLÓS – MARTONYI JÁNOS: *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*. Budapest: Kjk-Kerszöv, 2003, 383. és köv.

²³ OJ C 293, 1996. október 10–11.

²⁴ 1992/2003/EK, 2003. október 27.

a WIPO szakosított ENSZ szervezet közötti munkamegosztás. A GATT égisze alatt a „szellemi tulajdon” kereskedelmi vonatkozású védelmének nemzetközi fejlesztése, a jogérvényesítés és vitarendezés terén léptek előre; a WIPO pedig meglévő egyezményeinek korszerű, anyagi jogi kiegészítésének irányába lépett, a szerzők és a szomszédos jogosultak személyhez fűződő érdekeire is tekintettel. Az 1883. évi párizsi, iparjogvédelmi Uniók Egyezményét és az 1886. évi berni, az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó egyezményt érdemben utoljára 1967-ben, illetve 1971-ben vizsgálták felül. A már akkor mutatkozó nézeteltérések és az időközben a szerzői és szomszédos jogok védelmére irányuló nemzetközi szerződések száza is jóval meghaladó számú részes államai közötti érdekkülönbségek miatt tartani lehetett attól, hogy a szerzői és azzal szomszédos jogi egyezmények felülvizsgálata az uniós egyhangúság követelményén elvérzik; ezért a WIPO az általa összehívott szakértő testületek véleményét figyelembe véve, az USA javaslatára 1996 decemberében új egyezmények létrehozására hívott össze diplomáciai konferenciát.

A konferencia szabályzata értelmében azon a nemzetközi jogalanyiságú Európai Közösség, mint a tervezett szerzői jogi, illetve az előadások és hangfelvételek védelméről szóló szerződések lehetséges majdani tagja is szavazati joggal képviseltette magát. Feltétel volt azonban, hogy a tagállamok mellett nem adhatott le külön szavazatot, csupán az akkori 15 tagállam egybehangzó szavazatait képviselve, amikor azok nem szavaztak különbözőképpen, és ezt is csak akkor, ha a szavazáskor minden tagállam jelen volt.

A két WIPO szerződés 1996-ban a Közösség részéről is aláírásra került. A szerzői jogi szerződés a Berni Uniók Egyezmény utolsó, 1971. évi párizsi szövege valamennyi érdemi szabályának vállalását előírja, önjogúan, függetlenül attól, hogy az új szerződés részesei csatlakoztak-e a párizsi szöveghez is, vagy sem; erre a meglévő alapra épített tovább az új szerződés. A szomszédos jogi WIPO szerződés nem építi magába a korábbi hasonló tárgyú egyezmények anyagát, csupán leszögezi, hogy nem csorbíthatja az azokból eredő jogokat és kötelezettségeket.²⁵

A Közösség által is aláírt WIPO szerződések tárgykörei nagyrészt már közösségi irányelvek hatálya alá esnek; más részük azonban harmonizálatlanul maradt a tagállamok hatáskörében. Ezért a Közösséget és a tagállamokat egyaránt érintő nemzetközi szabályozásra került sor. Emiatt a Bíróságnak a fent elemzett, 1/94 sz. véleménye értelmében a szerződéseket mind a Közösségnek, mind tagállamainak jóvá kell hagyniuk. A Tanács egy 2000-ben hozott határozata²⁶ 1. cikkével jóváhagyta a WIPO szerződéseket; 2. cikkében pedig olyan értelmű felhatalmazást adott a Tanács elnökének, hogy a szerződések megkötéséről szóló okiratokat a szerződésekhez való igazodást előíró közösségi intézkedések valamennyi tagállam által történt hatálybaléptetését követően a WIPO főigazgatójánál helyezze letétbe. Ez a mai napig még nem történt meg, és az a különös helyzet állt elő, hogy a már hatályba lépett WIPO szerződések

²⁵ V.ö. Bővebben FICSOR MIHÁLY: *The Law of Copyright and the Internet. The 1996 WIPO Treaties*. Oxford University Press, 2002.; JÖRG REINBOHE – SILKE VON LEWINSKY: *The WIPO Treaties*. London: Butterworth, 2002., BOYTHA GYÖRGY: A WIPO 1996. évi szerződései. In GYERTYÁNYFÉ PÉTER (szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Budapest: Kjk-Kerszöv, 2006, 692–707.

²⁶ 2000/278/EK, 2000. március 16.

több mint hatvan részes állama sorában egyelőre csak olyan mai uniós tagállamok – köztük Magyarország is – szerepelnek, akik a Tanács 2000. márciusi határozata idején még nem csatlakoztak az Unióhoz.

A szóban forgó határozatot a Parlament és a Tanács 2001/29 sz. irányelve követi a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról az információs társadalomban.²⁷ Ez az irányelv két korábbi tárgyba vágó irányelv kisebb módosításával a belső piac számára irányozza elő a Közösség úttörő munkájával és közreműködésével a WTO és a WIPO keretében elért eredményeket. A tagállami jogokba történő átültetésére 2002. december 22-ig kellett volna sort keríteni. A tagállami törvényhozások közelítési nehézségeit tükrözi, hogy pl. Németország is csak 2007 nyarára tudta szerzői jogát elektronikus felhasználásra tekintettel is modernizálni,²⁸ és még mindig hátramaradtak kívánalmak, mint pl. a szabad felhasználás kiterjesztése tudományos eredmények cseréjének megkönnyítése végett.

A késedelmet okozó implementációs nehézségekre is tekintettel a Bizottság 2004-ben *ajánlást* adott ki a belső piacot érintő irányelvek nemzeti jogba való átültetéséről, a követendő gyakorlatot példázó részletes melléklettel.²⁹ Az ajánlás elsődleges célja az irányelvek helyes és időben történő átültetésének előmozdítása, a munkálatok kellő előkészítésével és a parlamentekkel való együttműködés biztosításával. A Bizottság egyszerűen *megbízást* adott az amsterdami egyetem információs jogi intézetének és a londoni Queen Mary szellemi tulajdoni kutatóközpontnak az „INFOSOC” irányelv átültetése helyzetének és problémáinak feltárására. A megbízás eredményét tükröző végső jelentést 2007 februárjában tették közzé, amely a nehézségeket az irányelv fogyatékoságaival magyarázza.³⁰ Megállapításaiból kitűnik, hogy amíg a többszörözésre és nyilvános közvetítésre vonatkozó szabályok harmonizálása kielégítően megtörtént, addig a kizárólagos jogok korlátozására adott lehetőségek terén nem sikerült érdemleges jogközelítést elérni. Ennek egyik fő oka abban rejlik, hogy az irányelv nem szabott meg kötelezően bevezetendő kivételeket, és rengeteg tetszőlegesen választható korlátozást engedett, aminek mozaikjaiból különböző szabályozások álltak össze. A problémák másik forrása a műszaki védekezések megkerülésével szembeni intézkedés pontatlan körülírása, aminek következtében egyes államok minden további nélkül a szerzői jog megsértésével szembeni szankciókat rendelik alkalmazni a digitális záruk megkerülését célzó eszközök rak-tározására és forgalmazására is, mások viszont az irányelv intenciói szerint szerzői jogok tényleges megsértésétől függetlenül is jogkövetkezményeket fűznek ahhoz. Az irányelv elmulasztotta a digitális záruk megkerülésének lehetővé tételét a szerzői és azzal szomszédos jogi védelem korlátaiból adódó jogszerű felhasználások esetében. Az ilyen som-más megközelítés előmozdíthatja a központi digitális jogkezelés egységes alkalmazását a közös jogkezelés jogpolitikai indokain túlmenően is. Ismét más jogbizonytalansági tényező az alkalmazott fogalmak nem kellő meghatározásában rejlik, pl. mi értendő azon irányelvi meghatározás alatt, hogy időleges példány akkor jogsértő, ha nincs „független gazdasági jelentőség”? Az egyértelműség hiányából a jogok hatóságának területen-

²⁷ Röviden „INFOSOC” irányelv, OJ L 167, 2001.06.22; 10.

²⁸ Bővebben www.heise.de/ct/hintergrund/meldung/92265.

²⁹ 2005/309/EC, 2004. július 12.

³⁰ www.ivir.ul/publications/guibolt/infosoc_report_2007.pdf.

kénti változása következik, ami államonkénti tárgyalásokra késztet a jogtulajdonosokkal, egyrészt a költségeket növelve, másrészt korántsem mozdítva elő az egységes belső piacot. A megbízottak ajánlásai e megállapításokból következnek.

A WTO és a WIPO nemzetközi előre lépései és a jogfejlesztésbe bekapcsolódó Közösség konkretizáló törekvései pezsgésbe hozták a szellemi termékek jogvédelmének anyagát. Egyre világosabb, hogy a szerzői jog és az iparjogvédelem mindenre kiterjedő egységesedése nélkül nem lehet zavartalanul működő egységes belső piac. Az erjedést tovább kell gondozni.

VIII. Az ENSZ alapvető emberi jogi okmányai és az EU Alapjogi Chartája

Végül nem lehet említés nélkül hagyni a szellemi termékeket alkotók jogainak az ENSZ *emberi jogi* egyezségokmányaiban és az Európai Unió még jogszabályi erőre nem emelt Alapjogi Chartájában történt meggyökereztetését, és az ENSZ, illetőleg a Közösség idevágóan alapvető szabályozásának eltérő jellegét.

A második világháború lezárulásával az emberiség felocsúdott önjártó kataklizmájából és figyelme világot átfogó méretekben fordult az emberi jogok nemzetközi kodifikálása és védelme felé. Az ENSZ visszanyúlt a minden embert egyaránt és eleve megillető emberi és polgári jogok francia forradalomban született és azóta világszerre megcsúfolt 1789. évi deklarációjára. Közgyűlése 1948 decemberében elfogadta, és határozatilag kinyilvánította „Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát”.³¹ Ennek 27. cikke (2) bekezdésében – a tulajdonhoz való jog 17. cikkben történt biztosításától függetlenül – önálló jogcímen szögezte le, hogy „minden személynek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos *erkölcsi és anyagi* (kiemelés tőlem) érdekeinek védelméhez.” Nevesített alkotmányos jogként hasonló megállapítást korábban csak az 1919/1926. évi weimari Alkotmány 158. §-a tartalmazott, még átfogóbb védelmi jogosultság formájában: „A szellemi munka, a szerzők, feltalálók és a művészek joga a birodalom védelmét és gondoskodását élvezi. A német tudomány, művészet és technika alkotásainak tudományos megállapodás útján külföldön is érvényt és védelmet kell szerezni.”

Az ENSZ korszerű egyetemes nyilatkozatában foglaltak rövidesen a nemzetközi jog általános elveiként kerültek elismerésre. A nemzetközi emberi jogi konferencia 1969. évi teheráni nyilatkozatában leszögezte, hogy „az Egyetemes Nyilatkozat a világ népeinek közös felfogását rögzíti” (2.pont.)³² 1966-ban már az ENSZ égisze alatt tételes nemzetközi jogforrásként két kormányközi egyezségokmány³³ is kodifikálta

³¹ 217 A (III) sz. határozat, 1948. december 10.

³² Szövege in *Human Rights, A Compilation of International Instruments. Vol. I.* United Nations 1993, 52. („The Universal Declaration of Human Rights states a common understanding of the peoples of the world concerning the inalienable and inviolable rights of all members of the human family and constitutes an obligation for the members of the international community.”)

³³ A Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya és a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya. Mindkettőt 1966. december 16-án kelt 2200 A (XXI) sz. határozatával fogadta el a Közgyűlés. Mára már több mint 150 állam ratifikálta mindegyiket; a nagyhatalmak közül az utóbbi konvencióhoz ez ideig csak az USA nem csatlakozott.

az emberi jogokat, mindkettő 1976-ban lépett hatályba. Egyikük sem ismétli meg az Egyetemes Nyilatkozatban kinyilvánított tulajdonhoz való jogot; a gazdasági, szociális és kulturális jogokat rögzítő konvenció azonban 15. cikke (1) bekezdés c) pontjában az Egyetemes Nyilatkozattal összhangban immár jogforrási formában is rögzíti minden ember jogát arra, hogy „[...] minden olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti termék (angol és francia szöveg szerint „*production*”) tekintetében, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmében részesüljön.” Ezek a nemzetközi szabályok egymásra épülve egyetemes emberi jogi szintre emelték a szellemi termékeket alkotók territoriális fogantatású, és ezért sokáig állami belátástól függő személyiségi és gazdasági jogainak védelmét.

A Közösség felől közelítve a kérdést, az EKSZ 220. cikke előírja, hogy a Bíróság és az Elsőfokú Bíróság, mindegyik saját hatáskörében, e szerződés alkalmazása és értelmezése során biztosítsák a jog tiszteletben tartását. A jogra való általános utalás túlmutat az alapító szerződés keretein. Általánosan elfogadott felfogás szerint az Európai Unió jogforrásként ismeri el a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait és a tagállamok jogában közösen tükrözött általános jogelveket is.³⁴ Az emberi jogok tiszteletben tartása terén a Bíróság gyakorlata már korán kapcsolódást keresett olyan általános jogelvekhez, amelyeket a közösségi jog elveiként értelmezhetett, azzal a fenntartással, hogy alkalmazásuk nem kerülhet ellentétbe az EKSZ kifejezett rendelkezéseivel.³⁵

A Közösség azonban az emberi jogok biztosítása terén konkrétebb hivatkozási alapot keresett joga számára. A maastrichti felülvizsgálat során az akkor létesített Európai Unió alapítószerződésének ma is hatályos 6. cikkében foglalt alapelvek között leszögezték, hogy „az Unió általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból erednek.” Témánk szempontjából megjegyzendő, hogy az európai konvenció alkotói a tulajdon biztosítását az Európa Tanács tagállamaiban annyira magától értetődőnek vették, hogy a birtoklás zavartalanságának biztosítását is csak utólag, az 1952. évi első jegyzőkönyvben írták elő; az alkotói jogok védelméről pedig egyáltalán nem rendelkeztek.

Az EKSZ újabb, 1997. évi amsterdami felülvizsgálati konferenciájának előkészítésekor már felmerült az az elképzelés, hogy az Európai Közösség az emberi jogi joganyag merő hivatkozás útján történő uniós jogba emelése helyett a Közösség szerződő félként csatlakozhatna az Európai Unióhoz. Az erre vonatkozóan megkeresett Európai Bíróság azonban 2/94 sz. véleményében³⁶ úgy foglalt állást, hogy erre csak a közösségi joganyag lényeges átalakításával nyílna mód, mivel ez azzal járna együtt, hogy a Közösség egy másik nemzetközi intézményrendszerbe lépne be (a strasbourg

³⁴ V.ö. pl. JO SHAW: *Law of the European Union*. London: Palgrave, 1996, 180. és köv.; PAUL CRAIG – GRAINNE DE BURCA: *EU Law*. Oxford University Press, 2003³, 317 és köv.; KLAUS-DIETER BORCHARDT: *Die rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union*. Uni-Taschenbücher Verlag, 2002², 32. Emberi jogok védelme terén korai idevágó jogeset 29/69, *Erich Stauder v. Stadt Ulm Sozialamt*, [1969] ECR 419.

³⁵ 40/64 *Marcello Sgarlata v. Bizottság*, [1965] ECR 215.

³⁶ 1996. március 28.

emberi jogi bíróság hatáskörét is figyelembe véve), másrészt integrálnia kellene a Konvenció valamennyi előírását. Ehelyett a 2000. évi nizzai felülvizsgálat során az Európai Unió saját Alapjogi Chartájának kidolgozására került sor, amelyet ugyan az Európai Tanács 2000 decemberében jóvá is hagyott, de jogszabályi erőre azóta sem emelkedett. A jelenlegi alapító szerződések módosítása helyett az Európai Tanács új, az Európai Uniót egységesen és korszerűen szabályozó „alkotmányi szerződés” létesítését határozta el, amelynek tervezetében a második részt képezte volna az alapjogi charta. Ugyanakkor a szöveg előírta volna az Unió csatlakozását is az európai emberi jogi konvencióhoz, az Unió hatásköreinek fenntartásával. Ennek megfelelően 2004. június 18-án Brüsszelben meg is született a megállapodás.³⁷ Mint ismeretes, ennek az új ún. szerződésnek minden tagállam által szükséges ratifikálása meghiúsult; a helyébe lépő reformszerződés szövegének véglegesítésére az Európai Tanács részletes és kötelező mandátumot dolgozott ki az egybehívott újabb kormányközi konferencia számára,³⁸ amelynek mindenképpen 2007 végéig kell a szerződés szövegében megállapodnia, hogy tagállami ratifikációira még a 2009 évi európai parlamenti választások előtt sor kerülhessen. Újabb népszavazások nem lesznek. Egyúttal az alapjogi charta is jogerőre emelkedne, de nem a Szerződés részeként, hanem abban hivatkozott Uniói okmányként.

Ezen a helyen befejezésül csupán az ENSZ emberi jogi okmányai és a Charta szellemi termékeken elismert jogok biztosítására vonatkozó rendelkezései közti eltérésre utalnék röviden. Amíg az ENSZ Egyetemes Nyilatkozata és egyik kapcsolódó egyezségokmánya az alkotók sajátos jogaként határozza meg személyhez fűződő és vagyoni érdekeik állami biztosítását, az Alapjogi Charta az Unió jogköreire és feladataira tekintettel „a tulajdonhoz való jog” címet viselő 17. cikkben előbb a törvényesen szerzett tulajdon birtoklásának, használatának és a vele való rendelkezésnek a jogát biztosítja körültekintően, majd rövid (2) bekezdésében csak annyit szögez le, hogy „a szellemi tulajdont védeni kell”. Az Unió hatásköreire és feladataira tekintettel a szellemi tulajdon uniós szabályozása alapvetően a szellemi termékeken garantált *vagyoni* jogokra korlátozódik, függetlenül attól, hogy ki válik azok jogosultjává. Ezért szűkebb hatósugarú, mint az ENSZ által biztosítani rendelt, személyhez fűződő jogokra is kiterjedő *alkotói* emberi jog tartalma. A szellemi tulajdonnak ezt az ún. hatáskörben figyelembe vett viszonylagos fogalmát az Európai Bíróság a szerzői és azzal szomszédos jogokra nézve két ítéletében is nagyjából egybehangzó tömörséggel fejtette ki, utóbb az ún. Phil Collins ügyben: „20. Ezeknek a jogoknak a sajátos tartalma, a nemzeti törvényhozási szabályozás szerint, jogosultjaik erkölcsi és gazdasági jogai védelmének biztosítása. Az erkölcsi jogok védelme különösen arra képesíti a szerzőket és előadóművészeket, hogy elejét vegyék valamely mű bármely torzításának, csonkításának vagy más módosításának, ami árthatna becsületüknek vagy hírnevüknek. A szerzői és szomszédos jogok természetüket tekintve gazdaságiak is, amennyiben felruháznak a védett mű piacra vitelének kereskedelmi kiaknázására, különösképpen jogdíj fizetése ellenében adott engedélyek formájában (lásd az egyesített 55/80. és 57/80. Musik-Vertrieb Membran v. GEMA ügyekben hozott ítéletet,

³⁷ Magyarul hozzáférhető: www.jak.ppke.hu/tanszek/europa.

³⁸ Lásd 2. lábjegyzet.

[1981] ECR 147, 12. pont). 21. Amint az utóbb említett ügyben a Bíróság kiemelte (13. pont), miközben a szerzői jog kereskedelmi kiaknázása a jogosult számára díjazás forrása, egyben a piaci forgalmazás ellenőrzésének is egyik formája, amit a jogosult, a szerzői jogkezelő társaságok és az engedélyesek gyakorolhatnak. Ebből a szempontból a szerzői jog kereskedelmi kiaknázása ugyanazokat a problémákat veti fel, mint bármilyen más ipari és kereskedelmi jog kereskedelmi kiaknázása. 22. [...] ennél fogva, és amint azt a Bíróság következetesen megállapította, ezek a jogok, noha nemzeti törvényhozás szabályozza őket, a Szerződés követelményeinek is alá vannak vetve és ezért annak alkalmazási körébe esnek.³⁹ A szerzői és azzal szomszédos jogoknak a TRIPS egyezmény által sem szabályozott személyhez fűződő vonatkozásainak nemzetközi védelme ily módon – és azon túlmenően is, hogy az Alapjogi Charta csak az EU intézményeit és a tagállamokat az EU jog alkalmazása körében kötné⁴⁰ – továbbra is a WIPO szakosított ENSZ szervezetére marad, amelynek egyezményeihez az Európai Közösség, majd a reformszerződés hatályba lépte után az Európai Unió, a szellemi tulajdon nem kereskedelmi vonatkozásaira is kiterjeszthető külső hatáskörük szabályai szerint csatlakozhatnak.

³⁹ Lásd 14. lábjegyzet.

⁴⁰ Charta 51. cikk.